

می دارد، اس سے کیا حاصل کہ شاہ جہان کی داڑھی بری تھی
 یا عالم گیر کی، کنا یہ از بحث بیجا، اسیر خانی، بمعنی مرد شبیہ بزن
 ، ذالے کا لٹھ، عبارت از مرد بے ادب دریدہ دہن باشد
 ، چل بسا، بمعنی مرد، مین نے کیا تمھاری گدھی چورانی ہی،
 ، یا مین نے کیا تمھاری چوری کی ہی، یعنی از من گریجناب سامی
 خطائی سر زدہ است، گد گدیے، مراد از دانہ ٹای ہرشتہ ذرہ
 ، لئی پالک، بمعنی پسر خواندہ و دختر خواندہ، دھول دھمکا،
 ملک باآر کہ موطن آبائی اکثر لولیان بری طلعت است، چوکے
 کے ہاتھ، بمعنی عار طرت سخن بکنا یہ گفتن در مجلس، گھنی
 کا کپا لڑ گیا، یعنی رین کمانی مرد، دھوم دھام، بمعنی شان
 و شوکت، دھما جو کر می، بمعنی ہنگامہ، کھیت چھوڑ گیا، بمعنی
 گریخت، تھکانے لگا، اور کام آیا، بمعنی کشتہ شد، تصدق ہوا،
 نیز ہمیں معنی لکان روبروی امرا، براسو لہی، بمعنی بسیار
 شہماخ است، دوکھنا، بمعنی عیب شخصی بر روی او بیان کردن
 ، کیا درزی کا کچ کیا پتھام، یعنی آدم منفلوک ہر جا و ہر وقت
 کہ خواستہ باشد برود رفتن اور اتر روی در کار نیست، برے
 میان سو برے میان چھوڑے بیان سبمان اللہ، محال استعمال این
 عبارت نا ملاضی بودن شخصی از کسی و موافق شدن با دیگر می

و آزرده تر شدن در دوستی اینکس از دوستی شخصی
 اول ، ناک چنے چو ائے ، یعنی سخت تنگ آورد ، گھمڑی میں
 گھمڑیاں ہی ، یعنی در یک ساعت زمانہ دیگر گون می شود
 ، جو گرجتے ہیں سو برستے نہیں ، یعنی ہر کہ میاں فدہ ہیچ
 است ، دیکھا ہوا ہی ، بمعنی از مودہ شدہ است ، پھونک پھونک
 یا نور کھتا ہی ، یعنی ترسان ترسان را دمی رود و کار می کند ، چور ہی ،
 یعنی پر عیار و ظریف است ، بات کا بنکر بناتا ہی ، یعنی عجب مرد
 فتنہ انگیز است ، ہتھیار ہونا ، بمعنی جنگ پیش آمدن ، تو بی
 والے ، مراد از فوج ولایت ، گھوری والے ، عبارت از سپاہ
 دکھن ، پاتھان زرا ، مراد از سادات ابدالی و اولادش ، کئی دن تمنے بھی جام کے
 دام چائے ، یعنی شہما ہم در دولت سریع الزوال خود کار نامی
 نا کردنی کر دید ، چیل چھبنا ، مراد از غارت گرمی ، پاک دریا ،
 بمعنی شخصی جو ان مرد ، لیجالب دریا و کی ککر بیان ، آوارخیاں
 فروشان شہر ، ہوتا ہوتا ، بمعنی نویش و قوم زندہ و مردہ ،
 شاید خانکا پوتا ، مراد از شخصی تکبر ، کار یگر ، اور خایفہ ، اور
 استاد ، مراد از دلاک ، دکار یگر ، و خایفہ ، و خاص بز ، باورچی را
 نیز گویند اگرچہ در اصل خاصہ پزاست لیکن خاص پز بغیر ہمت بانہ مستعمل
 است مثل دیوان ہن و بعضی صاحبان کہ دہلی را ندیدہ اند آن را

دیوانہ پن گویند، سپردا، سازنو ازندہ، دوسنی پن، حرکات
 و لفریب معشوقان و میر حسن در مثنوی سحر البیان، دوسن پنا
 گفتہ این ہم شاید نزد زبان درست باشد، ہمارا الہویو، بجای
 قسم دادن استعمال پذیرد و لیکن از زبان زن سیرتان
 یا زبان، دھور و فاعل، مردان شبیہ بزن در فعل و لباس
 بہ تھیاکا کاتا جوان کا کھاجا یا تماشاء، قسمی است از شیرینی ہند وستان
 مثل رشتہ، بور کے لہو، در شاہ جہان آباد شخصی لہو
 از برادہ خوب می ساخت و باین صد امی فروخت کہ، کھایگا سو پچتا ہگا
 اور نکھایگا سو پچتا ہگا، یعنی ہرک بکہ خواهد خورد و ای بر حال او
 و ہرک یکہ نخو اہد خورد و نیز دای بر حال او سبب تا سف بر شخص
 اول بر باد شدن زر قیمت و موجب افسوس بر آدم دوین
 تصور لذت ان و نزد بعضی نور مراد از سوس گندم است
 و آہستی پھرتی پھماو لھی او ہر کبھی آدھم، یعنی دولت گاہی
 نصیب زید است گاہی نصیب عمرو، بھو جا پھارتی کے
 پتھر کھاو، یعنی از قسم طعام در اینجا هیچ نیست اگر قوت
 حاضر داید سنگ بھو جا پھارتی حاضر است، بابلیہ ہون بابلیہ ہون
 شادیان مبارکت، صد ای نقالان اردو ہنگام شروع کردن
 رقص و نقل اول و نقالان جائے دیگر از ہمیں یاد گرفتہ اند، سلطانجی،

حضرت نظام الدین ولی کہ در اردو نظام الدین اولیا گویند ،
 'فانے کودن لگے ہمیں' یعنی اجلاس در رسیدہ است ، پر لگی
 ہمیں ، نیز بہ ہمیں معنی ، چوتی کابل ، بمعنی جاے تنگ ، تنکے کی
 اوت پھار ، یعنی در ہر چیز کیفیت است مخفی و مختص ، آنکھ
 او جھل پھار ، نیز ہمیں معنی باشد ، اوت پھار کے نیچے آتا ہی
 تو آپ کو سمجھتا ہی ، یعنی ہر متکبر پیش آدم زبردست
 ترا از خود دست می شود ، تمہاری گلو پیرا مانگتی ہی ، یعنی
 کون شما مشتاق کیرا است ، تم گو درونکے لعل ہو ، اور
 پوترونکے امیر زادے ہو * یعنی شما باوصف ناداری
 عزیز دلہا سید ، دیر و گھسرو ، بمعنی عاجز بے دست و پا *
 تیری گاند تے گنگا بہتی ہی ، یعنی تمام روی زمین در تصرف
 نست ، گاند نہوتی تو ولی ہوتے ، در مقام انکار فضیلت
 شخصیہ کہ از کمال خودلاف بیجا بزند ، چوھے کے بل میں گھسا چاہیے ،
 یعنی از بیم اینکس جائے پنہان باید شد ، سر دھانکنا ، از الہ
 بکارت لولی دختر ، چیرا اتارنا ، اور پھوت جانا ، نیز ہمان ، تین
 تیرہ ہو گئے ، یعنی متفرق شد ، گھر کا سھید ہی لنکا دھانے ، یعنی
 آدم را از داد ہر بلا کہ خواستہ باشد بر سر طرف ثانی تو اندا در
 ، سب ملین پر لنگو تیانہ ملے ، یعنی آرا شنائے قدیم کہ واقف

جمیع حالات باشد باید ترسید ، آگ گنتے چھو پر آجو نیکے سولاو ،
 قایمقام این عبارت فارسی باشد کہ از فرس مونی بس
 است * بھس میں جنگی دال جمالو دور کھتری ، در حق آدم غمازی
 گویند کہ دو کس را با ہم جنگانیدہ تماشا کند ، چھو اکھوتے کے بل
 کودے ، یعنی اوم نامرد بزور حمایت بر خود می جہد ، لکرتی کے
 بل بندری ناچی ، اینہم ہمیں معنی ، پانچو انگلیان گھی میں ترہیں ،
 بمعنی بسیار آسود است ، لے تیون اندر ، یعنی داد کامرانی بدہ
 ، پنجو ربات کا ، بمعنی خاصہ سخن ، گھٹا گیا ، یعنی پریشان جو اس
 شد ، سقے کی بادشاہی ، بمعنی دولت چند روزہ ، اندھی بادشاہی ،
 مراد از بازیچہ اطفال باشد کہ بر سر سجہ جاوہر انداختہ سرش را
 از ضرب شد ید دستی کل سازند ، ماتھہ گاتھند ، بمعنی احمق ، آپ
 باہو منگتے باہر کھڑے درویش ، در وقت سوال شخصی از محتاج
 یاد رخواستن دوستی چیز برا از دوستی کہ بمعنی تمام ان چیز را
 بدست آوردہ باشد ، فالانے کا فالانامنی باپ ہی ، یعنی پرورش
 کندہ اوست و سزاد ہندہ را نیز گویند ، چل چلاو ، بمعنی کوچ
 ، کت سنا ، بمعنی چاق و تند رست بے فکر ، چھو ما باسن
 چھلک پرآ ، یعنی اوم نادان بر سر تنک ظرفی آمد ، ساجال ،
 بمعنی پیچ در پیچ ، گو رکھہ دھندا ، چیزی است از قسم شعبدہ

، بھول بھلیان ، مکانے است در شاہ جہان آباد متصل مزار
 ، و اچہ قطب الدین بختیار کاسی ساعتہ را ہی پتھور اسٹیمپ چنہ
 در ہر گاہ اوم اجنبی برای سبر در ان عمارت می آید راہ بیرون
 آمدن فراموش می کند ، کاک ، نان کو چکی کہ خواجہ قطب الاقطاب
 تناول می فرمودند و حال تبرک در گاہ شریف ہمان است
 ، کو اگہار ، بمعنی مجمع نامردان ، مانگی دھار ، بمعنی سہاہی
 کہ ملازم غیر باشد ، قطار ، زن بد نہاد بے حیا ، ہمالا کو ، بمعنی
 ظالم ، مادر شاہ کا سا حکم ، بمعنی حکم قومی ، مکر خاندانی ، مہتابی
 کہ قریب بصبح باشد ، جی دان ، بمعنی خان خشکی ، کنیادان ،
 بمعنی زری کہ برای شادی دختر یکے بد ہند ، خشکی کا ہنگر ،
 بمعنی زبردست بیفکار ، چپلا ، بمعنی برق ، بکھو آتی پاتی لیکر ہر را ہی
 یعنی بکمال از زدگی در گوشہ نشین است ہا در از کشیدہ
 ، یہ میل مند ہی نہیں جڑھنے کی ، یعنی این شخص بہ مطلوب
 نخواہد رسید و انجامش خوب نیست ، تجھے مول لے کے چھوڑ دیا
 یعنی احسان عظیمی بر من کرد ، برے بول کا سہ نیچا ، یعنی
 انجام ہر بر خود غلط خیالت و نہ است است ، بو آتی ہی ، یعنی
 بوی بد می آید ، تاکور می ، بمعنی چوب نقارہ ، نمیری بلا جانے
 یعنی سن چہ سی دانم ، اور میری جوتی ، و دیگر الفاظ مثل ، میرا کہو ،

، و میرا آہینہ سس ، و غیر ان نیز از قبیل میری بلا باشد ،
 پھلا پھولا ، بمعنی خوش و خورم و صاحب اولاد ، راون کا پچا ، بمعنی
 شخص زبردست متکبر ، بری بات ہوئی ، یعنی بسیار خوب
 شد کہ چین شد ، بھلا صاحب ، بمعنی اینکہ سزاے کردہ خود
 خواہید دید ، و بہت خوب ، و ہر جہ بمعنی خوب است نیز ہمیں باشد
 ، کاہیا میں گہ پھو آراہی ، یعنی بطور خود با شخص صی سرگوشی
 وارد و اظہار فرح می نماید ، جنگل میں سورنا جاتا تو کئے دیکھا ، لیکن
 زبان فصیح اردو ، کئے دیکھا ، یعنی اگر شخص صی دور از
 دوستان و برادران بدولت رسیدہ چہ قایدہ و کد ام حظذیرا کہ
 باعث برسر ترقی ایشان در ہم چشان است ، زید عمر و ک
 تا نگ تے سے نکل گیا ، یعنی افراد بکمال او کرد ، گولی پچا گیا ،
 یعنی از کار مشکل کنارہ کرد ، اور صانت نکل گیا ، نیز ہمیں
 ، آپ کا بواں بالادہ ہے ، یعنی حرف شہاد در مجالس پذیراے
 گو شہاباد و مخالفت شہا ہمیشہ مغلوب شواد ، باگ مرنا ، یعنی
 کم شدن آبلہ های چپچک ، بر اچھو دہی ، یعنی سخت کیزہ و راست
 ، سانپ کھانا ، یعنی تو کری اقای سخن نافہم مغلوب النصب
 مردم ازار ، سافر آتر اہی ، بمعنی عاملہ شدن زن کسبی
 ، چکا چو تہ ، بمعنی تیرگی شامل روشنی ، جھپ کرنا ، یعنی گرفتن

کیر دیگری، جوگی کا کے میت، یعنی آدم بے سہ و پاشنای
 کسی نمی باشد، رندی کے ساتھ رہنا، بمعنی گائیدن زن، بپشم،
 پرمارتاہون، یعنی بخاطر نمی آدم دیگر الفاظ ہم بجای بپشم
 استعمال یاہر مثل خایہ و غیران، کھرا لو ترا بادشاہ برابر
 ہوتاہی، یعنی آدم وقت شہوت از گائیدن گزبرندارد
 ، غریب کی جور و سب کی بجا بھی، یعنی در حق آدم مسکین
 بینبان ہر کس ہر چہ می خواہد می گوید مانعی نیست، اندھے کے جور و کا
 اللہ بیای ہی، یعنی مال بے وقوف را ہر کس کہ میخواید میخورد
 ، شیخ کیا جانے صابون کا بھاو، یعنی ابن شخص قدر
 و کیفیت این چیز چہ می داند، گدا کیا جانے زعفران کی قدر،
 نیز ہمیں معنی، رخ نہیں مالتا، یعنی متوجہ نمی شود، اُسکی ناک
 مرور دالون گا، یعنی بہ تنبیہ او خواہم پرداخت، جینے پر مل والاہی،
 یادال موتھ والاہی، یا لنگ چرے والاہی، یعنی بسیار ذلیل
 و تباہ و کم شخص است، نکندو دکا گھاٹ، معبر جمننا، سلیم
 گدہ، قلعہ اسلام شاہ پسر شیر شاہ افغان کہ پادشاہ ہندوستان
 شدہ بود چون اسلام شاہ سلیم شاہ مشہور است اسامہ
 گدہ را نیز سلیم گدہ گویند، چادری، اور جو تراہت، اور
 کلاب باری، اور دکیل، اور چنی قبر، اور سید حسین خان

کا بازار، اور شاہ کلن کی دنگہ گی، اور ترکمان دروازہ، اور بیرنجان کا
 ترانہ، اور خلیل خان کی کبھڑ کی، اور فراش خانے کی کبھڑ کی
 ، اور لال کنوا، اور قاضی کا حوض، اور جوہری بازار، اور
 چاندنی چوک، اور فتح پوری کی مسجد، اور جان نادر
 خان کا چھتا، اور کشک نرور کا چھتا، اور عوام خوش
 نرور کا چھتا، اور بعضی قابلیت دستگاران کو شک انور کا
 چھتا، اور غلط است چرا کہ کشک نرور نام رانی بود از رانیدہای
 راجہ مار و آرو ابن عمارت منسوب بان رانی است، اور
 شیرینگ کا چوٹرا، اور گولک کا چوٹرا، اور روز بہانی پورا،
 اور کچھ گدہ، اور سغان پورا، اور سبزی مندی، اور گھوڑے
 تخاص، اور میتھائی کابل، اور تیلی دارا، اور رانی دارا، اور
 مالی دارا، اور روشن پوزا، اور بہار گنج، اور حبش پورا، اور
 امام کی گلی، اور تمباکو کی مندی، اور پانی مار دنگا، اور ماد پوگا پیل
 ، اور شاد بو لاگابہ، اور دب گرو نکا، اور سعید اللہ خان کا
 چوک، اور خالص بازار، اور فولاد خان کا کوچا، اور چیاونکا کوچا
 ، اور بنابانس، اور کشمیری دروازہ، اور زینت باتی
 ، اور کنچونکی گلی، اور دارا کا طیبلا، اور باقی بیگم سکا کوچا،
 ، اور تیس ہزاری باغ، اور شاہ چھتا کی بادل، اور پری کی مسجد

، اور عربوں کی مشرا ، اور جیسنگ پورا ، اور تیکا ہزاری کا
 پھاٹک ، اور مصری خان کا پھاٹک ، اور تیل کا کترا ، اور
 بیگم کا باغ ، اور برجنا تھہ کا کوچا ، اور گھاسی رام کا کوچا ، اور
 کھاری باولی ، اور حبش خان کا پھاٹک ، اور خواص خان کا کوچا
 ، اور مہاجنون کا کوچا ، کہ مہاجانیوں کا کوچہ مشہور است ، اور
 قدم شریف ، اور شادمردان ، اور ایک تنگی نہر ، اور ایمان کا
 کترا نزد بعضے ایمان کا کوچہ ، اور سہرند یونکا محلا ، اور
 سجدا آریونکا محلا ، اور لاہور یونکا محلا ، اور گندی گلی
 ، اور پنج پیر کا تھان ، اور کوتھاپارچہ ، کہ انرا مزید بارچہ
 ہم گویند و عوام مجید خوانند ، اور جمال اللہ خان کا پھاٹک ،
 ، اور دریدہ ، اور دارا شفا ، اور روشن دولاکی مسجد
 از زبان عوام ، اور سید فیروز گانگا ، اور میویکا کترا ، اور
 کابلی دروازہ ، اور اجسیری دروازہ ، اور دلہ دروازہ ، اور
 لال دروازہ ، اور براہی کا تھان ، اور محبوب الہی ، اور چراغ
 دہلی ، اور خواجہ جی ، اور سید حسن رسول نما ، اور باقی باغ
 ، اور ناچ کی سدی ، اور شاہ برے کا تکیا ، اور شاہ سلیم کا تکیا ،
 اور مال کتورا ، اور جوگھایا ، اور کاکا ، اور تبھیروین جی ، اور رنگی
 ہٹ ، اور محلہ ارخان کا کترا ، اور پرا ناقلہ ، اور فیروز شاہ کی لات ،

اور شیخ محمد کی ہائین، اور کشند اس کا ملاو، تالاب بچاے تالا و تکلف
 محض است، اور بہن سارا، اور قطب صاحب کی لاٹ، اور
 پتھورا کے محل، اور ادہم گاگنہ، اور بھول بھایان، اور سلطان
 فازی، اور جھرنہ، اور شاہ مردان، اور تغلق آباد، اور
 صفدر جنگ کا مقبرہ، اور ہمایون کا مقبرہ، اور خانخانان کا
 مقبرہ، اور گنگانوی کی ماتا، اور فرید آباد کی براہی، اور اہلی کا
 محل، اور چوڑی دالونکی گلی، اور سیتا رام کا بازار، اور
 ماہی داس کا کوچا، اور بھوجا پھادی، اور ستیا محل، اور پیرندی کا
 تالا، اور پتھر کا کٹوا، اور بادل پورا، اور بہادر پورا، اور موہہ کی
 مسجد، اور بیٹی چوڑی مسجد، اور اسد خان کی بارہ ڈوری
 ، اور خاندوران خان کی حویلی، اور امیر خان کا بازار، اور قابل
 عطار کا کوچا، اور جٹ پورا، اور سعادت خان کا کوچہ
 ، اور محتسب کی مسجد، اور کشمیری کتیریکی مسجد،
 اور زینت المساجد، اور جمہ مسجد، یعنی جمعہ مسجد کہ
 مسجد جمعہ باشد و امیر مسجد جامع نیز گویند، اور نواب
 بہادر کی مسجد، اور شاہ ابوالعدل، اور میرزا جانجان صاحب
 ، اور خواجہ میر درد صاحب، اور مولوی نظر محمد مرحوم، اور
 مولوی فتح الدین صاحب، اور میان سید خا، اور دولہا

بھتیارے کے محل، اور کھجور کی مسجد، اور نیچے بند و کاکوچا، اور پسبز کوا، اور بہت ت کاکوچہ، اور زہر دہن کاکتھرا، اور دائی پورا، این ہمہ الفاظ نام محلات و بزرگان دہلی باشند سوائی این ہمہ محلات و بزرگان بسیار اند بر سیل ایجاز ہمیں قدر نوشتہ آمد، چوری کا گڑھ سیتھا، یعنی مال کسبی، بی اطلاع اور خوردن شیرینی، اور خوش بازار کی مستھائی زمان کسبی، قوال، مطربان در ذہ نظام الدین اولیا، شیر مادد، چیز حلال، چوکھا، بمعنی خوب، جماعتی، انجہ اطفال دبستان روز پنجشنبه برای تمباکو و غیر آن باو ستاد دہند، پھیلاک، طریق انداختن چوب بریکد یگر و ہندوستان لکڑی گویند، ایکنگ، چوب بازی بغیر پھری، دو انگ، چوب بازی با پھری، و پھری بارہا مست چیز می باشد کہ بجای سپر در دست گیرند و بار ای ثقیل انبار سنگ و خشت، پوری نہیں براتی، یعنی فایدہ نصیب نمی شود، حرامی ہلا، ہمینی آدم بد طینت، د پاک ذات، نیز ہمیں مدنی، گو در خیل، بکسر خداترسی و یاد حق یکی و نزد بعضی با خداترسی مفتوح ہم آید چیز کم قدر ناکارہ، تیرے پد کو خبر نہیں، یا تیری فرشتوں کو معلوم نہیں، یعنی ترا ہیچ خبر نیست، آتھون گانٹھہ کیت، یعنی آدم پختہ گاد، پنج عیب شرعی، و مادد بازار پد دبیزار، بمعنی آدم معیوب

ہرزہ کار، منہ سے تو پھونکو، یعنی حرف بزنید، جو آتی ہی بر خورد ا رہی،
 یعنی ہر دو کس نالایت اند، پانی پت کے رہنے والا، اے ہمیں نرم ہمیں
 اور میتے ہمیں، یعنی مفعول استند، دانسی کے سے پھول پان،
 یعنی ہر بنا و بہتان نصیب آدم مسکین پیزبان است،
 طیلے کی بنا بند کے سے، نیز ہمان و در حق شخص بہ نام شدہ
 نیز استعمال یابد، لال گانہ والا، میمون را گویند، چھپی، بمعنی بو سے
 زبر مشق، بمعنی تابع و مضر و ب کسی، دو نو مانگون میں
 سر کردن گاہ، یعنی ترا سزا خواہم داد، بال چھتری، دستار
 عہد اور نگ زیب خلد مکان، پرودہ، بمعنی تار تار ای رود کہ بر
 ستار بند، سندری، تار تار ای آہنہ، بجای تار تار ای رود،
 رفوکار میں آجانا، بمعنی حیوان شدن، تلو ہو گیا، بمعنی عاشق
 ہو گیا، پانی پانی ہو گیا، یعنی بسیار خجالت کشید، عرق عرق
 ہو گیا، اور پسینے پسینے ہو گیا اور ہوا، نیز ہمان باشد، فیر کا بھولا
 شام کو گھر آدے تو اے سے بھولا نہیں کہتے ہمیں، یعنی اگر کسی
 نا فہمیدہ کار غیر مناسبی بکند و باز دست بردار شود گناہی بگردن
 او ثابت نمی گردد، ہو تھون کی مسی، بو پچھو، این گفتگو
 بیانکہ، تعلق دارد کہ در وقت مقابلہ با حریف نو جوان گویند، بانکا،
 و غنہ، ہر دو بمعنی آدمی کہ خود را در شجاعت بہ از دیگران

گبر دو کج راہ رود، کراوا، بمعنی شجاع، نکبلا، بضم نفاست
 بمعنی آدم خوش شکل و بفتہ باغرت، چال دہاں، بمعنی
 رفتار و گفتار، دانت ہی، یعنی قصد ہی نہ قصد مطلق بلکہ قصد
 بمعنی خواہش و تدبیر قتل و غارت نیز، دودہ سے ماہی کی طرح
 نکال دالنا، یعنی بے دخل محض کردن، دودہا دھاری، کیک۔ بجز
 شیر ہیچ نخورد، موچہ مر و رانا، براہ آوردن شخصی کہ خلاف
 قانون حرف زند، کال کات کھانا، اور منہ مل دالنا، اور
 گردن تو ر دالنا، اور سرد بادالنا، اور کمر تکی کردالنا، اور گاند پھار
 دالنا، بمعنی ذلیل کردن، بھاری بھر کم، بمعنی شخصی کہ متین
 باشد، پیر آتھانا، بمعنی آمادہ شدن بکاری، دانت پینا،
 ارادہ تدلیل کسی کردن، منہ دگانا، بمعنی مصاحب کردن، دم
 دنیا، بمعنی فریب دادن، کھلی بندون کام کرنا، بمعنی بے تردد
 کار کردن، فالانیکی دشمنونکی طبیعت لسلمند ہی، یعنی طبیعت
 خود کسلمند است، بی طرح ہی، یعنی چیز بست کہ بفہم
 کسی نمی آید، جانی، اور جانی جیوتری، خطاب بمشوق
 ، گر کھانا کھانوں سے پرہیز کرنا، بمعنی اظہار دوستی با شخصی
 و ننگ از دوستی پدرش یا پسرش، درینا وین رہنا اور نگر
 مجھ سے پیر، بمعنی مانند درخانہ کسی و عداوت و زیدن

با پسر صاحب خانہ یا مصاحب یا مختار خانہ اش * موٹی اسامی *
 بمعنی متمول * تھیونگے ساتھ گئے جو سنا * یعنی با اوم زبردست ہمسری
 کر دن * باندی بندو آر * بمعنی کنیز * کیا کتا ہی * بمعنی کیا با جی ہی
 * ایک پانچ کو آریاں نیاز حضرت نظام الدین اولیا کی * سوال : بعضی
 فقیران دارالخلافت * نظر گذر * چشم بد * دلی کاکر کا ہی * یعنی باشندہ
 دہلی است * تہالی پھرتی ہی * یعنی انبوہ ادیبان بدرجہ است
 کہ بمعرض بیان درنی گنجد * کھونٹی مرداری * یعنی گوشمالی داد
 * گوزدان * بمعنی از اربابان از اذان شہر * تاج * بمعنی کلاہ
 نیز مصطلح این باشد * اُسکا پیا لاہوا * بمعنی او مرد ہم لفظ ہمین
 فرقہ است * لگاری کے چور کو گردن نہیں مارتے * یعنی بیک
 گناہ کی کہ بسہوا از کسی سہ زدہ باشد کشتی نمی شود * بو تے ساقہ *
 بمعنی قدر عنا * بعضی بو تے ساقہ * نیز گویند * ستیا چو دیکا نام ہی *
 یعنی ازین شخص هیچ فایدہ من نمی رسد غیر ازین کہ اشنامی
 پدر خودم یا از دوستان خودش می اند * تمہارے واسطی
 تو کو دن میں بانس دالے * یعنی جستجوی شہا بسیار کردہ شد
 * پنیری * کنایہ افدر ختان کو چاک نورستہ وہم اسبابی کہ از پدر
 و جد خودش بدست رسیدہ باشد * چرخ چرہنا * بمعنی خود را
 پایہ اعلیٰ رسانیدن * اود بلاو * بمعنی احق * جھار جھنکار * بمعنی

اشجار بزرگ بلند شاخ در شاخ • اوزت • آدم در از قد
 • شش پنج مین بر آہی * یعنی سخت متردد است
 • تھر کنا • بمعنی جنیانیدن اعضا • تھکنا • بمعنی چشم و ابرو و ہر دو
 شانہ بجنش در آوردن • ہر انا چھرا • کنا یہ از کس پیر • دتوہ
 شخص کم عقل را گویند • بورچی * بمعنی باورچی • بوند ہو گیا •
 بمعنی از نظر دور تر رفت * جی کابت جانا * بمعنی پریشان خاطر
 شدن • چین چین کرتاہی * یعنی شور و میجا میکاند • بنگا سنگا • بمعنی
 برہنہ • بائین بگل * بمعنی ارایش زنان بد و پتہ • بوتی بوتی
 پھر کتی ہی * یعنی بند بندش دلالت بر ر قاصی اومی کند • سینے او سے
 فوب جھا آرا • یعنی چنانکہ باید نام و خجل کرد شش • ہمارا
 اور آنکا دانہ امیند آہی * یعنی مولد و مسکن ماد ایشان
 قریب است * بارہ بات اتھارہ پیندے سے پھراہی * یعنی مرد
 کار از خودہ است • گاند مین گوہ نہیں * اور دانت پر میاں نہیں *
 یعنی ہیچ مقدور نہ آرد • سیانا کو آگوہ کھاتا ہی * یعنی آدم سکار
 از راه طمع گرفتار بلامی شود • کیو تر باز • اور جہری • بمعنی آدم
 شناس • فصہاتی • اور گنوار • اور باہر بندہ * بمعنی احمق
 • قسم کھا بکو جگہ رہی • یعنی دشمنی خواہد کہ این کار بکند
 لیکن تکلف شدہ یک باران می گردد • لھو بگا شہیدون مین

مانگیا * یعنی بھیج نوع لیاقت این کار نداشت تتبع بزرگان کرد
 * سفر * بمعنی کون * فچی باره * چقری کہ اطفال برای بازی
 سازند * جریا چودن * بمعنی جماع در غایت نقصان شهوت
 و جلد تر منزل شدن * بر آیترا و تھہ نیکے تو تین سلام کہ کے چھوڑ
 دیجے * باین معنی است کہ آدم کاری را کہ از عہدہ ان بر نیاید
 ترک نماید * پتھرا و کیا * بمعنی مدنگسار کرد * چمار چودس * بمعنی
 مجمع نالایقان * گھمروں * بمعنی ہجوم * کلکلی بی بی * بمعنی
 زن مسی فروش * کچ کجاہت * و مچ کجاہت * ہردو بمعنی کمال
 خواہش عاشق بیوس و کنار * گد گداہت * بمعنی بیقراری
 * میلاہی * یعنی رنجیدہ است * سو نیکے سہرے پیاہو * بمعنی
 دعائے نیک در حق کسی * فلانیکے سر سہراہی * یعنی فتح بنام دوست
 یا این کار از و خواهد آمد * بیتھہ گیا * بمعنی تباہ شد * چمکار ہناہی *
 یعنی با زیب و زینت می باشد * ا جالار ہناہی * نیز ہمان
 میلا رہتاہی * یعنی مفلس است * بھلیکو میں تمہارے پاس
 آیا تھا * بھلیکو بمعنی خوب شد درین مقام مفید طالبان است
 * مفلس کمال ہی * دلالان شہر اشیاہی مردم غلوک را
 باین صدامی فروشند تا خریداران ارزان خیال کردہ بگیرند
 * انکی دیکھے نڈا ہاندھو * یعنی بایشان سروکار نباید داشت

* گھوڑ پر ہوا * بمعنی کبیکہ اسپ سواری او از خانہ اقامت قرار باشد
 لیکن شرط است کہ در سپاہیان نو لہ باشد والا مصاحبان نیز
 بر اسپ اقا سوار می شوند * پانچھا * یعنی شاگرد نو خاستہ پہلو انسان
 و آدم نو جوان نیز * دندان مصری * بمعنی مرد نازک بدن * و قسمی
 از شیرینی برای اطفال سازند * رندی * بمعنی زن کبھی * نایکا *
 بمعنی زنی کہ مالک زنان کبھی باشد * بچہ نثری محال * اور
 چکلہ * بمعنی محامہ زنان کبھی * چیرہ بند * بمعنی زن ناگادہ * اندھا
 بلاو * یعنی غازی الہینجان پدر نظام الملک اصف جاہ * زوت
 مارے جاتاہی * یعنی لب بستہ و نفس و زدیدہ می رود
 * کرا کر بوتسی ریواریان * یا غالیان * یا کھرا گلاب ریواریان *
 * و ریواریان * نیز صدای ریواری فرودشان کہ در محلات شہر
 می گردند * شاہ مردانکی لاریان * بمعنی زردک * بر سے گا
 بر ساویگا دمری سیرنگاویگا * اطفال وقت ترشح ابر بصدای
 بلند این عبارت را ادا نمایند * بہشت کامیوا * مراد از انار باشد
 * کھیرے گا انار * کھیرا نام مکانے است قریب بشہر * بندھبیج *
 بمعنی انتظام * رگرا جھگرا * بمعنی مناقشہ * رگرا * بمعنی
 سائیدن بنگ * گھسا * اور رگرا * ہر دو بمعنی سودن کیرور کس
 * تیز * و گرم * و چالاک * ہر سہ بمعنی آدم شوخ و شنگ

و چست و چالاک و زیرک * میر شکار * بمعنی نگاه دارند *
 جانوران شکاری مانند باز و جره و بحری و مرغ و بیره و شاهین
 و غیران و مردم آدم شناس را نیز گویند * او تهنائی گیرا * شخصی که در
 حالت غفلت مال مردم را برداشته به برو * صبح خیزیا * زودی که
 در سرایش از مسافران بیدار شده اسباب شان در ربابه *
 برے خزانے کی خیر * یعنی خزانہ بادشاہی در ترقی بادخزانہ کلان
 باء مطلق شہدہ * عبارت از خزانہ بادشاہ ہند است * و شہدہ *
 شخصی را گویند کہ از برہنگی سر و پا و کت پدن بار دیگر بی بردوش
 و سر و خطا بہائے ذلیل مانند * ابی * واو * واو بی * ویجا * و ایسے
 نیسے * و سالی * و تریکے و مثل ان عارنداشتہ باشد و جمیع فرق را
 خدمت کند و غیر از مزد خود یا بیچ چیز سر و کارنداشتہ باشد اگر
 لک روپیہ یا اشرفی یا قطعہ ای جو اہر در مکانی گذاشتہ باشند
 و شہدہ در اینجا تنہا برود و نگہبانے ہم نباشد ہرگز دست بیچ
 چیز نخواہد برد و انبوه این فرقہ متصل مسجد جامع دارالخلافت خصوصاً
 چاوری یافتہ می شود بنگہ کمال شہدہ ہمین است کہ اورا شہدہ
 مسجد مذکور گویند یعنی جماعت مسجد کا شہدہ بزبان اردو برای شہدہ نامہ ہمای
 عجیب و لہجہ غریب بود * کرگج * و جما * و بدھوا * و روشن چراگ
 * دماوا * و دھموا * و جھموا * و راجی خان * و نہال بیگ

و سبر آمداری * و فوجی کا ان * و شیخ را نبھیے * و ابوالہمالی * و دھبول
 محمد * دیکھو رخان * ابن امت اسما، متبر کہ حال طرز گفتگو باید شنید
 * اے پانچو دیکھو دیکھو کے جنے و بیخ تو بجا آن نہی صاحب کی سون
 کیسا سمجھو لگا تھاری سب باتیں میں میں جانتا ہوں محکو بھی نواب
 صاحب جانتے ہیں کل بھی جما بھتیارے کی دکان بر تجھے دیکھ کر ہنسدا یا
 مینے کہا اود دلا کی خیر آپ بولے کہ واہ لے بکا تیرے دمون پر
 لٹھہ * تا اینجا زبان شہداء خصوصیت بار دودار د یعنی سوا سے
 شہدائی شاہ جہان آباد این لہجہ از جای دیگر گوشش زد
 نیست ہر گاہ پنجابی فاک زد آوار در میان اینہا داخل مشوی و
 لہجہ اش با یصورت ادا می گردد * اے بانتر چو دیتی چو د کے
 جنرے دیکھ تان بجا آن نہی صاحب کی کسم کیسا سمجھا لگا تھاری
 سب باتان میں میں جانتا ہوں محکو بھی نواب صاحب جانتے
 ہیں کل بھر جما بھتیارے کی دکان کے او بر محکو دیکھ کے
 ہنسدا یا مینے کہا اود د لٹھہ کی خیر آپ بولے کہ واہ لے بکا تیرے
 دمون ر لٹھہ * و از منفاوک پور بی حین شہدہ می شود * اے پانچو
 چو د کے جانے دیکھ تو بجا آن نہی صاحب کیسوں کیسا سمجھو لگا تھاری
 سب باتان میں میں جانتا ہوں محکو بھی نواب صاحب جانتے
 ہیں کل بھی جما بھتیارے کی دکان بر تجھے دیکھ کے ہنسدا یا

میں نے کہا اودو واہ کی خیر آپ بولے کہ واہ کے پچانیر سے
 دسون پر لائقہ آدھی مرغی آدھی بتیر * عبارت از کسی کہ دو
 زبان و دو وضع و دو معتقد و داستہ باشد یعنی گاہی شیعی
 و گاہی سنی و گاہی پیرانہ و گاہی طنائانہ کار کند یا نصف
 عبارت ہندی و نصف فارسی یا عربی یا ترکی یکجا کند و فرقہ
 تغلیبیہ اہل سنت کہ علی غایہ اسلام را بہ از ابو بکر
 و عمر رضی اللہ عنہما میداند نیز مصداق ابن عبارت ہستند

در داندہ بنجم در بعضی گفتگو ہای

مصداق زبان خوش اختلاط رنگین

کلام بردہ نشین شہر و پیش خدمتان

ایشان زینت درج تسطیر است

گزارش بعالی خدمت طالبان زبان اینکہ زبان شاہ جہان آباد
 افسح زبان ہند و مدمان آند سوامی مردان برای اینہا زبانی و بیانی
 باشد و لفظی کہ در بین ہا رواج گرفت اردو شد خواہ عربی خواہ
 فارسی خواہ شہریانی خواہ انگریزی خواہ ترکی خواہ پنجابی خواہ
 پوڑبی خواہ مادہ دادی خواہ دکھنی خواہ ہندیال گفتندی ہرچہ باشد

سعادت یار خان رنگین تخاص پسر اوسط طهما سبب خان
 که در شوره است ناپرسی و صفت شجاعت و سواد می
 است و دیگر مراتب عدل سپاهی عدیم البدل است
 از بسکه مدتی در خش همیش در وادی امتحان قوت باه دیده
 و بیشتر با زمان برده نشین سر و کار داشته بندی از مصطلحات
 شان در فصلی از کتاب تالیف نموده خود نوشته بانک دیوانی
 در آن گفتگو بنظم در آورده بدیوان ریختی که ایجاد است موسوم
 ساخته الحقی که بادی شعر هندی درین زبان خان مذکور است
 راقم آثم این اصطلاحات را با سر در اینجا نقل می کند زیرا که
 از دوستان بیرون یاران با صفا است راقم را با وصف
 هیچ مدانی سلم الثبوت و بهتر از شعر ای حال و ماضی زبان
 ریخته می داند درین صورت حیف باشد که این شکر و نام
 خالی از ذکران دوست سر ایا و فاق گذاشته شود * المست *
 بمعنی مست سر شار * ات گت * باکات فارسی بمعنی بیحد
 و نهایت * ادهل گئی * بمعنی بدکار شد * اشغلا * بمعنی طوفان
 یعنی بهتان * آتھ آتھ انسو روی * بمعنی زار زار بگریست * او پر
 والاهوا * بمعنی ماه نوظوع نمود و صرف ماه را نیز او پر والا گویند
 * او پر والیان * بمعنی غلبه ازان * اجلی * بمعنی زن گذر * اجموانی *

مراد از دوائی چند است که بعد بار نهادن بزنان جوش داده خوراند
 * اہلی کہلی پھرتی ہی * یعنی نازان و خوش خوش می گردد
 * اور بجائے * بمعنی مرجائے * آتوجی * بمعنی زن درس دہندہ
 * خلیفہ * و خلیفہ جی * نیز * ایک آنکھ نہ بھایا * یعنی ایک ذرا
 نہ بھایا * ان گنا مہینا * عبارت از ماہ ہشتم * ان گنا برس *
 سال ہشتم * اکل کھری * بمعنی زینکہ تنہا نشستہ باشد و صحبت
 زنان خوش نیابد * الایچی * اور دوگانا * اور زناخی * اور
 دوست * اور سہ کانہ * اور کو نیان * اور واری * اور خاصی
 پیاری * در اصل ہر یک معنی باشند لیکن بقدر اختلاف
 نام حالات اینہا نیز مختلف است * الایچی * است
 کہ زنان دانیہای الایچی با ہم خورد و ملتقب باین لقب می شوند
 * دوگانا * ان باشد کہ دو زن با ہم با دام دوگانہ خورد و ہر یکی
 با دیگر می دوگانا گفتمہ شود * زناخی * عبارت است از زنی کہ
 با زن دیگر استخوان سینہ مرغ کہ انرا جناخ و زناخ نیز گویند
 بشکند تا ہر دو یکدیگر را زناخی گفتمہ دہند * دوست * واری
 * و خاصی پیاری * نیز مثل ان * و سہ گانا * زنی کہ دوست
 دوگانا باشد ہر چند محل رشک است لیکن با خاطر دوگانا
 اورا سہ گانا گویند * گونیان * اصطلاح اہل ہورب است

این لفظ اگر چه داخل اردو نیست و نزد بیگمات صحبت ندارد
 لیکن درین روزها از راه سخن بر زبان آنها جاری است خلاصه
 اینکه اینهمه الفاظ القاب زنانه باشد که با هم شغل
 مساحت دارند لفظ خایفه جی بمعنی زن در سس دهنده
 و واری و خاصی بیاری بمعنی زناخی در کتاب خان مذکور نیست
 راقم مناسب مقام دیده ذکر کرده * اردو ایگنی * زنی از ترکستان
 که در خانه ساطین و امرا اہتمام نماید و آنرا در ہندی ترکی نیز گویند
 * بتار کرتی ہی * سخن را عیول می دهد * بیتھک * ان باشد که زنان
 فرش خانه درست نمود و خود را بزیر لباس فاخره بیارایند و شیخ سدو
 یامیان شاد در یایامیان زمین خان بر سرشان گذر کند تفعیاس اینکہ
 زنی بصدای دھولک و آواز سدو در خود را می جنباند
 و زنان دیگر شیخ سدو یا یکی از ہر دو برادرش را کہ بانام
 او مذکور شد ساری در ان زن دانستہ مال کار جہانیاں و جسر
 و سر خود را ازومی پرسند * بو بو * آنست کہ در کنار او مادر
 شخصی یا مادر زنی بر درش یافتہ باشد بخلاف * چھو چھو *
 کہ پرورند * شخص یا زن بہ ذات خود شش باشد ایراد لفظ
 چھو چھو ہم درین مقام از طرف راقم است * بتانا * بمعنی
 لڑہ آہنیں کہ چوڑی داد دست زنان بان کنند * برتھاو پوشاک *

بمعنی پوشاک تبدیل نمایند * بر آرن * بمعنی زن پیر کهن سال هرزه گو
 * پائی * بمعنی زن احمق * بر ما * یعنی زنی که خود را به تکلیف کلان
 ترازد دیگر زنان گیرد * بسورتی ہی * یعنی خود را بزور داخل
 اهل گریه می سازد و صورت را شبیه چهره شان می نماید
 * بچند قدمی * بمعنی زن بد قدم * بچونکر آ * بمعنی چیز بد نامی گنده
 * بر مہی * مادہ خاک بتولے مذے * یعنی فریب مذے
 * پیرے * یعنی ضدے * پیر دو آتی ہی * یعنی موکل دو آتی ہی
 * بوغبند * بمعنی لقمچہ کلان * باجی * در اصطلاح آنها از طرف دختر
 خطاب بماور دست کہ در شروع جوانی ہمین دختر از دستوله
 شدہ باشد ازین جهت کہ مادر و دختر ہر دو خواہر ہم دیدہ
 می شوند قاعدہ نیست کہ چنین دختر مادر را مادر بگوید . بچواری باجی
 خراب می کند * بدن * بمعنی کس * بر بھس نگاہی * یعنی زن را
 در پیری مسخرگی گرفتہ است * بھدرک تمھاری بات میں نہیں
 یعنی . استواری در کلام شما نیست * پینچی * بمعنی بد بخت
 * بر کی ماری * بمعنی افسون دیدہ * ییلی * زن بیمار
 * بھستل * بمعنی زن پلید * برھیل * بمعنی زن پبر و یا وہ گو
 * بخشو ہمین * یعنی ما را معاف دارید * بھت ہائی ہی
 * یعنی تھو آری بات کو زیادہ کرنے والی ہی در اصل